

HOE WORDT EEN MILITAIR GEBOUW EEN BELANGRIJKE OVERWINTERINGSPLEK VOOR VLEERMUIZEN?

Iets meer dan honderd jaar geleden, begin de jaren 1900, voelde men een oorlog nabij komen. Daarom bouwde men rond Antwerpen een ring van forten die de stad moest beschermen. Zo'n fort is een goed versterkt en bewapend gebouw dat door soldaten bemand werd.

Het Fort in Oelegem, een stel gebouwen van ongewapend beton, was het laatst gebouwde en ook het meest belangrijke fort uit die ring. Het gebouw staat op een rechthoekig eiland en wordt omgeven door een fortgracht van ongeveer 50 meter breed. 350 soldaten bedienden zo'n 35 grote en kleine kanonnen.

Kort na de oplevering van het fort brak de gevreesde oorlog al uit: de Eerste Wereldoorlog. Tijdens de eerste maanden van die oorlog werd al duidelijk dat deze forten niet opgewassen bleken te zijn tegen beschietingen van zware kanonnen. Deze kanonnen (de Dikke Bertha's) schoten heel wat van deze forten al op enkele dagen in puin. Het fort in Oelegem bleef gespaard. Twintig jaar later volgde de Tweede Wereldoorlog. Toen werd helemaal duidelijk dat de militaire rol van zulke forten uitgespeeld was. Waar tanks en vliegtuigen al in de Eerste Wereldoorlog in gebruik werden genomen, zou de Tweede Wereldoorlog meer door deze tuigen uitgevochten worden.

Nadat ze zo'n 40 jaar in het bezit zijn geweest van het leger, werden de Antwerpse forten aan hun lot overgelaten. Mensen uit de buurt kwamen de leegstaande gebouwen plunderen. De forten werden hierdoor eerder ruïnes en de natuur kon er vrij zijn gang gaan. Op vele plaatsen begon het beton scheuren te vertonen waardoor regenwater kon binnendringen. Binnenin de onverwarmde gebouwen koelde het af tot zo'n 10 °C: een temperatuur zoals in een grot. Dit alles bleek een ideale omgeving te zijn voor vleermuizen om in te overwinteren.

Vleermuizen zijn zoogdieren die leven van insecten die ze 's nachts verzamelen. Ze raken deze insecten in het donker op het spoor door het uitsturen van brulgeluiden die voor de mens onhoorbaar zijn. Aangezien insecten in koud weer niet meer kunnen functioneren verdwijnen zij tegen de winter. De vleermuizen hebben dan geen eten meer en ze hebben daarom geleerd om in winterslaap te gaan. Dit wil zeggen dat de dieren zich in een soort coma brengen. Ze doen dit door hun lichaamstemperatuur te laten dalen en hun stofwisseling, ademhaling en hartslag op een heel laag pitje te zetten. Hiermee sparen ze genoeg energie uit om de hele winter te kunnen leven op de vetreserves die ze in de zomer aanleggen door het eten van massa's muggen, nachtvinders en andere insecten. Hun winterslaap brengen ze gewoonlijk door in grotten, aangezien daar een geschikte temperatuur en 100% luchtvochtigheid aanwezig is. Deze vochtigheid zorgt ervoor dat hun vlieghuid niet uitdroogt. In onze streken zijn geen grotten beschikbaar. Daarom nemen de vleermuizen hun toevlucht tot gelijkaardige alternatieven: gebouwen zoals vervallen forten en bunkers, waar het rustig, donker, voldoende koel en goed vochtig is. Zo hebben de vleermuizen en Fort Oelegem elkaar gevonden.

Sinds 1984 wordt het fort beheerd door de Werkgroep Fort Oelegem van de jongerenvereniging voor natuurbescherming Natuur 2000 vzw. In oktober wordt de poort van het fort gesloten, zodat de 1000 vleermuizen van een tiental verschillende soorten hun winterslaap ongestoord in het fort kunnen doorbrengen. In april komen er opnieuw insecten boven en ontwaken de vleermuizen uit hun winterslaap. Ze verlaten het fort en gaan voor een tijdje elk hun eigen weg. De mannetjes trekken de omgevende bossen in om daar overdag te rusten, terwijl de vrouwtjes naar droge plaatsen zoals zolders trekken om daar hun jongen geboren te laten worden. Tijdens het verzorgen van hun jongen, vinden de vrouwtjes toch nog de tijd om 's avonds boven de fortgracht op insectenjacht te gaan. Elke nacht eet een vleermuis ongeveer haar eigen gewicht aan insecten.

Zodra de jongen na enkele maanden groot zijn, wordt het voor alle vleermuizen opnieuw tijd om de winterkwartieren te verkennen en hun vertrouwde overwinteringsplekjes op te zoeken: dit noemen ze ook wel zwermen. De levenscirkel die de vleermuizen elk jaar in grote aantallen naar het fort van Oelegem doet bewegen, sluit zich zo opnieuw.

Vandaag is Fort Oelegem de voornaamste overwinteringsplaats in Vlaanderen voor deze nuttige dieren. Het toont aan dat ook jonge mensen met een juiste aanpak iets belangrijk kunnen realiseren voor het behoud van onze natuur, die het de laatste tijden helaas toch zwaar te verduren krijgt.

